

DOI: 10.7596/taksad.v6i4.1104

Citation: Gürdallı, H., & Koldaş, U. (2017). Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İnşasına Giden Süreçte Lefkoşa'da Mekânın ve Mimarının Siyasi Dönüşümü: 1963-1983. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), 748-772. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1104>

Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İnşasına Giden Süreçte Lefkoşa'da Mekânın ve Mimarının Siyasi Dönüşümü: 1963-1983

The Political Transformation of the Space and Architecture in Nicosia between the Republic of Cyprus and the Turkish Republic of Northern Cyprus: 1963-1983

Huriye Gürdallı¹, Umut Koldaş²

Abstract

The influence of the changes in the administrative and political culture on the architectural design and construction practices has clearly been striking in the urban planning and architecture of Nicosia, which is the center of political power representation in Lusignan, Venetian, Ottoman and British administrations throughout history. This article examines the political power in northern Nicosia in the historical period until the declaration of the Turkish Republic of Northern Cyprus after the Republic of Cyprus (1960-1963) became virtually dysfunctional and the island's capital, Nicosia, was divided into north and south by the creation of the Green Line (Buffer Zone) in 1963. The article, which assesses the spatial transformation resulting from the policies of the immigrants in the direction of resettlement, which is the priority of the Turkish Cypriot leadership and guarantor Turkey between 1963-1974 and 1974-1983, in terms of socio-economic and political dimensions, was transposed until the declaration of the Turkish Republic of Northern Cyprus in 1983 investigates the factors affecting the spatial transformation of the capital Nicosia and northern Cyprus through the archival work and the architects of the period planning studies. In this context, the article assesses the effect of changing priorities, economic determinants, and the function in the ideological representation of political power in the process of political and spatial transformation between 1963 and 1983 in Cyprus through an interdisciplinary approach to urban and architectural change and continuity in Nicosia.

Keywords: Nicosia, 1963-1983, Post-colonial planning, Ideology and space.

¹ Yakın Doğu Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yakın Doğu Enstitüsü, Cyprus. E-mail: huriye.gurdalli@neu.edu.tr

² Yakın Doğu Üniversitesi, Yakın Doğu Enstitüsü İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cyprus. E-mail: umut.koldas@neu.edu.tr

Öz

Yönetim yapısındaki ve politik kültürdeki değişimlerin mimari tasarım ve inşaat uygulamalarına etkisi tarih boyunca Lüzinyan, Venedik, Osmanlı ve İngiliz yönetimlerinde siyasi güç temsilinin merkezi olan Lefkoşa'nın kentsel planlamasında ve mimarisinde belirgin olarak göze çarpmaktadır. Bu makale Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (1960-1963) fiili olarak işlevsiz hale geldiği ve adanın başkenti Lefkoşa'nın 1963'te Yeşil Hat oluşturularak kuzey ve güney olarak bölünmesinden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanına kadar olan tarihsel dönemde Kuzey Lefkoşa'da siyasi gücü temsil eden mimari ve şehirleşme politikalarının planlama, tasarım ve uygulama süreçlerini incelemektedir. Kıbrıs Türk liderliği ve garantör Türkiye'nin 1963-1974 ve 1974-1983 dönemlerindeki önceliği olan göçmenlerin yeniden yerleşimi doğrultusunda yürüttükleri iskan politikalarının sonucundaki mekânsal dönüşümü sosyo-ekonomik ve siyasi boyutlarıyla değerlendiren makale, 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanına kadarki geçiş döneminde başkent Lefkoşa'nın ve Kuzey Kıbrıs'ın mekânsal dönüşümüne etki eden etmenleri arşiv çalışması ve dönemin planlama çalışmalarını yürüten mimarlarının anlattıkları üzerinden irdelemektedir. Bu bağlamda makale, Kıbrıs'ta 1963-1983 yılları arasında yaşanan siyasi ve mekânsal dönüşüm sürecinde siyasi gücün ideolojik temsilinde değişen önceliklerin, ekonomik belirleyenlerin ve işlevselliğin Lefkoşa'daki kentsel ve mimari değişim ve sürekliliklere etkisini disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lefkoşa, 1963-1983, Sömürge sonrası planlama, İdeoloji ve mekan.

Giriş

Mimari uygulamalar arasında idari binaların inşası, Kıbrıs'ta yönetimin farklı dönemlerdeki değişim ve sürekliliğinin önemli göstergesi olmuştur. Kıbrıs'ta hüküm süren farklı yönetimlerin politik ve ideolojik yansımalarının en somut olanlarının bugüne en yakın dönemlerde daha iyi izlenebildiği söylenebilir. Örneğin İngiliz Sömürge Mimarisini, çoğunlukla politik karar alıcılar tarafından sadece ötekine karşı üstünlüğün sıradan üretimini ve yeniden üretimini başlatmak ve sürdürmek için değil, yöneticiler tarafından bütün taraflar için "imparatorluğu görünür ve somut hale getirmek" amacıyla araçsallaştırılmıştı. İngiliz Koloni İdaresinin sonlanarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adanın idari yapısını oluşturduğu 1960-63 dönemi ve Kıbrıslı Türkler için kısa ömürlü Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna (1983) kadar olan süre özel bir dönemi kapsamaktadır.

Makale, 1963-83 yılları arasında mimari politikalar, biçimler, tasarımlar ve uygulamalardaki değişiklikleri ve süreklilikleri saha araştırmalarına, arşiv belgelerine ve dönemin mimarlarıyla

yapılan röportajlara dayanarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Özellikle 1963-1975 yılları arasında farklı isimlerdeki geçici idari yapılarla yönetilen Kıbrıslı Türklerin bu yönetimi barındıran idari yapılarının tarihinin analizlerinin neredeyse yok sayıldığı söylenebilir. Daha eski tarihli dönemlerdeki yönetimlerin idari yapıları kamusal olarak bilinirken Kıbrıslı Türklerin arafı olarak adlandırılabilir bu dönemin kamusal ve özel mimarisine yönelik bilgilere ve ipuçlarına daha çok anı kitaplarından ulaşılabilmektedir. Bu sebeple çalışmada 1963-83 yılları arasında Kuzey Lefkoşa için mekan, ideoloji ve iktidar arasındaki karşılıklı ilişkileri tartışmak için, kentin bu bağlamdaki kısa tarihi incelenecektir.

Başkent Lefkoşa Avrupa'nın son bölünmüş şehri olarak bilinmektedir. Lefkoşa 10.yy da Bizans döneminde başkent olmuş ve Luzinyan (1192-1489) ve Venedik (1489-1570) dönemlerinde de başkent olarak kalmıştır. Kenti sembolize eden dairesel duvarlar, Osmanlı saldırılarına karşı korumak için Venedikliler tarafından yaptırılmıştır. Hem yaptırıldığı dönemde hem de Osmanlı Döneminde 11 burçlu dairesel kent surlarındaki 3 kapı; doğudaki Mağusa Kapısı, batıdaki Baf Kapısı ve kuzeydeki Girne Kapısı Lefkoşa'ya giriş ve çıkışların yapılabilirdiği yegane açıklıklar olmuşlardır. Bugün Sarayönü Meydanı'ndaki Mahkemeler Binası olarak bilinen kompleksin yerinde bulunan Lüzinyan Sarayı, Lüzinyan ve Venedik ve Osmanlı idarelerinin yönetim merkezi olmuştur. Lüzinyan Sarayı, İngiliz Sömürge İdaresi yöneticilerinin eskiyip yıkılmaya yüz tutan sarayın akıbeti hakkında verdikleri yıkım kararıyla saray gitse de Sarayönü Meydanı Lefkoşa'nın politik ve sosyal olaylarının merkezinde kalmaya devam etmiştir.

1878'de adaya ayak basan ilk İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley ve yönetici kadrosu İngiliz sömürge geleneğini Kıbrıs'ta da sürdürerek idari yapılarını o güne dek yönetim merkezi olan Sarayönü Meydanı'ndan uzaklaştırmışlardır. İlk kez bazı kamu binalarının Surların güneyinde yapılacak olması daha önce doğu, batı ve kuzeyde var olan kapılara bir yenisinin eklenmesini de gerekli kılmıştır. Bu nedenle 1882de surların güneyine yeni bir açıklık inşa edilmiş ve bu yeni açıklık adanın güneyindeki bir başka şehrin ismiyle, Limasol Kapısı olarak anılmıştır (Schaar vd., 1995).

1914-1931 yılları arasında adadaki altyapının gelişimi gözle görünür hale gelmiştir. Mağusa'dan Lefkoşa'ya uzanan yeni yollar, demiryolu, köprüler, postane, hastahane ve okullar sömürge idaresinin Kıbrıslılar için daha iyi koşullar sağlamak, onları iyi yönetme hedeflerini gerçekleştirmek ve sömürge ideolojisini halka aktarmak için önemli araçlar olmuştur.

Bu gelişim süreci içinde Lefkoşa adadaki kentleşme sürecinin merkezinde yer almıştır. Şehrin merkezindeki Surlariçi'nin ortasından geçen Pedhios nehrinin yatağını örtmek, İngiliz yönetiminin önemli kentsel planlama uygulamalarından biri olmuştur. Kapatılan nehirin

üzerine kurulan ve Hermes Sokağı adı verilen yolla bu aks Lefkoşa'nın en büyük ticari aksı haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonucunda adadaki ekonomik büyümenin mekansal karşılığı olarak gelişen bu ticari aks farklı etnik kökene sahip Lefkoşalıları bir araya getirmeyi başarmıştır. 1930'lara gelindiğinde ise bu ekonomik gelişimin sonucu olarak maddi imkanları iyileşen (çoklukla Rum) esnaf Limasol Kapısı'ndan güneye doğru genişleyerek oluşan yeni kentsel alanlara yeni evlerini inşa etmeye başlamışlardır.

Mekansal politika ve dönüşümlerin yanısıra 1920-1950 yılları arasında inşa edilen kamu binalarının mimari biçimleri üzerinden İngiliz Sömürge Dönemindeki politik ve ideolojik tutumları izlemek mümkündür. 1910'lu ve 1920'li yıllarda Yunan milliyetçiliğini çağrıştıran ve Yunanistan'ın klasik geçmişine bağlılığın sembolik mimari elemanları Kıbrıslı Rumlar tarafından kamu binalarında özellikle eğitim yapılarında çokça kullanılmıştır (Fereos ve Phokaides, 2006). 31 Ekim 1931'de Hükümet Binası'nın Yunan milliyetçileri tarafından yakılarak yıkılması da sömürge yönetimine karşı çıkanların ve Yunanistan ile birleşmek isteyenlerin iradesinin sembolü olmuştur. Bu olayın İngiliz yöneticilerin Kıbrıs'taki milliyetçiliğe bakışlarında bir kırılma noktası olduğu söylenebilir. Bu anlamda, İngilizlerin o güne dek göz ardı edilen, yok sayılan bir durumla karşı karşıya olduklarını fark etmeleri gerekmiştir (Given, 2005). Yeni bir idare binası yapmak bu yüzden sadece yeni bir Hükümet Binası'na sahip olmak anlamı taşımamıştır. Yeni Hükümet Binası'nın mimarisi iki önemli şeyi sembolize edecek şekilde tasarlanmıştır. Özellikle tasarımın üçüncü boyutunda kullanılan elemanlarla bunu sağlamaya çalışmışlardır.

Yeni Hükümet Binası'nın inşasıyla sömürge yönetimi Kıbrıslılar üzerinde iyileştirme ihtiyacı duyduğu yetkisini ve iradesini yeniden kurmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda da ihmal ettiği 'yerliler'le daha yakın, daha barışık ilişkiler kurma niyetini yeni binanın mimarisi aracılığıyla ifade etmeyi hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda daha önce Filistin Arkeoloji Müzesi'nin tasarımında baş mimar olarak çalışan ve sömürge idaresi tarafından 'ötekileştirilenlerin tarihini' mimaride yansıtma konusunda deneyimli olan mimar Harrison'un hazırladığı projede de, daha sonra görevlendirilen mimar Webb'in projesinden de (Given, 2005) yeni Hükümet Binası'nın mimarisinin Kıbrıslı öğeler taşıması talep edilmiştir. Webb'in uygulanan projesinde Kıbrıs mimari tarihin bir kolajını oluşturacak mimari elemanlar Sömürge Yönetimi'nin idari binalarında tekrarladığı yalın U-tipi iç avlulu planın üçüncü boyutunda önemli sembolik anlamlar iletmek üzere kullanılmıştır. 1937 yılında tamamlanan bina 23 yıl, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına dek İngiliz valilerini ağırlamış, daha sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanlık Sarayı olarak kullanılmıştır.

Kıbrıs, 1914-1931 yılları arasında İngiliz yönetimi altında daha iyi koşullara sahip olsa da, İngiltere için hayati önem taşıyan Hindistan'a doğrudan olarak uzanan rotanın üzerinde

olmadığı gerçeğiyle ikinci sınıf bir koloni olarak değerlendirilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra 'Soğuk Savaş' döneminin, Kıbrıs'ın stratejik değerini geri kazandığı bir dönem olduğu görülmüştür. 1948'de İngiltere'nin Kıbrıs'tan Filistin'e geçmek için radarla donatılmış hava üslerine ihtiyacı olduğunda, Kıbrıs'ın coğrafi konumu bir kez daha İngiltere için hayati önem kazanmıştır. Bu 'Soğuk Savaş' taktikleri sadece İngiltere'nin ilgisini uyandırmakla kalmamış, aynı zamanda Amerikan makamlarının da Kıbrıs hakkındaki politikalarını revize etmesine neden olmuştur. 1950'lerin sonlarına gelindiğinde Amerikalılar rollerini arabulucu olmaktan, yeni devletin doğuşu senaryosu için yöneticiliğe kadar genişletmiştir. Bu bağlamda Amerika'nın liderliğindeki NATO'nun üç müttefiki olarak İngiltere, Yunanistan ve Türkiye adanın geleceği üzerine senaryolarını oluşturmuşlardır. Kaderleri belirlenen Kıbrıslılar ise kendilerini sadece ayrıntıların müzakerelerinde bulmuşlardır.

Kıbrıs'taki İngiliz Sömürge Dönemi kentsel ve mimari planlama anlayışı ve bu anlayışla üretilen binalar İngiliz gücünün karmaşıklığını yansıtmaktadır. Aslında, İngilizler tüm kolonilerindeki mimari kamusal alan üzerinde sosyo-kültürel ve siyasi hegemonya kurma ve bunu yerel halka dayatma konusunda ısrarcı olmuşlardır. Ancak hem İngiliz yöneticiler hem de hegemonyalarını somut olarak desteklemek üzere kurgulanan mimari yapı ve politikalar, yerel direnişten ve sömürge idaresinin ekonomik kısıtlamalarından muaf olamamıştır. Lefkoşa'daki Hükümet Binası'nın 1931'le başlayan serüveni de bunun en önemli göstergesi olmuştur. Yerel direnişin sömürge hegemonyasını bozduğu dönemlerde İngilizler topluma karşı sömürge yönetimini meşrulaştırmak için kamusal mimari alanın üretilmesinde ve yeniden üretilmesinde yerel mimari formları, malzemeleri ve Kıbrıslıların tanıyıp bildikleri estetiği kullanmayı seçmişlerdir.

Kıbrıs'taki İngiliz sömürgeciliğinin son on yılında inşa edilen idari binalar ise dönemin etkili ve geçerli mimari akımı olan modern mimarinin işlevselliğin önemini ve yeni inşaat malzemelerinin, betonarmenin potansiyelini yansıtmıştır. 1930'larda yurt dışında eğitim alıp adaya dönen tek tük Kıbrıslı mimarların sayısı 1950'lere gelindiğinde artmıştır. Hem Kamu İmar Bölümü'nde kamusal projelerin tasarımında çalışan hem de ekonomik refah düzeyi arttıkça talep edilen konut projelerinde çalışan bu genç mimarlar modern mimarlık aracılığıyla modernizmin adaya gelmesine aracılık etmişlerdir (Fereos ve Phokaides, 2006). İngiliz Sömürge Yönetiminin gücünü yansıtmak üzere kullanılan mimari anıtsallık yerini fonksiyonalizme, mekansal konfora ve yalın bir mimari dile bırakmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ın kraliyetin sömürgeleri arasındaki önemine yeniden sahip olmasıyla altyapı uygulamaları artmış, ihtiyaç duyulan farklı fonksiyona sahip binalar inşa edilmiştir (Panteli, 2005). Hem eğitimde, sağlıkta, ulaşım, sanayide ihtiyaç duyulan binaların inşa edilmesinde hem de konut projelerindeki artan talebi karşılamada betonarmenin kullanılması hız kazanmış, geniş açıklıklı binaların yapılmasına ve fonksiyonel esnekliğe imkan vermiştir.

1950'lere gelindiğinde modernleşen sadece mimari olmamıştır. Kıbrıs'ta modernleşen bir ülkeyi yönetebilecek bir yönetim bürokrasisi de kurulmuştur. Bu bürokrasi de kullanacağı binaların mimarisinde bu anlayışı yansıtacak mimari dili uygulamaya geçirmeye çalışmıştır. Kıbrıslı Rum mimar Costas Christofides'in 1955te tasarladığı ve daha sonra Temsilciler Meclisi olarak kullanılmaya başlanan Kamu Bilgi Merkezi'nin bu dönemin ve bu anlayışın örneği olduğu söylenebilir.

Şekil 1: Kamu Bilgi Merkezi (Temsilciler Meclisi) 1955 (Poly Pantelides, Cyprus Mail)

Binaların ana girişlerinin vurgulanması geleneği sürdürülmüş ancak bu kez klasik elemanlar yerine dikdörtgen beton çerçeveler ve güneş kırıcılar kullanılmıştır. Hükümet Binası'nın inşasında yerel malzemenin sürekliliğini vurgulamak için kullanılan sarı taş terk edilmiş, beyaz bina kendinden öncekiyle değil, yeni olanla, gelecekle ilişki kurulduğunu vurgulamıştır (Given, 2005). 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı, adı Temsilciler Meclisi olarak değiştirilen bu binanın ana girişinden yükselmiş, bina sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin değil, modernleşmenin, yeni ulusun, Kıbrıslılığın ve sömürge sonrası dönemin sembolü olmuştur (Şekil 1) ve (Şekil 2). Tarihinde ilk kez bağımsız bir Cumhuriyet olmayı deneyimleyen adada, yeni yönetim ihtiyaç duyduğu yeni mimari dili kullanmaya devam etmiştir.

Şekil 2: Temsilciler Meclisi'ne Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı çekilirken (Panteli, 2005)

İngiliz sömürge yönetimi altındaki Kıbrıs mimarisinin yeniden inşası sürecinde İngiliz mimamri politikaları baskın sömürge söylemlerine karşı gelişebilecek bir karşı mimari duruşu engellemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda İngiliz mimarisinin egemenliğine karşı Kıbrıs'ta o güne kadar gelişen mimari kimliğin ortaya çıkmasını önlemek için mimari kolajlar araçsallaştırılarak mimari uzamda İngiliz başatlığında bir uzlaş ve çok kültürlülük mesajı verilmiştir. Aynı zamanda Kıbrıs'ın yerel mimari tarz ve uygulamaları İngiliz başat mimari anlayışına eklenerek mimari düzlemde olası bir bağımsızlıkçı direnişin mücadele alanı muğlaklaştırılmıştır. Bu bağlamda, diğer birçok sömürge'deki gibi, Kıbrıs'taki sömürge mimari alanlarını ve mekanın politliğini hem sömürge kontrolünün, hem de yerel direnişin ürünü, çatışma ve uzlaş alanı olarak görmek mümkündür. Sömürge döneminde Kıbrıs'ın resmi binaların mimarisinin ve mekansal politığının analizini yapmak dönemin olduğu kadar bu dönemden günümüze Lefkoşa'nın mimari ve mekansal gelişimindeki İngiliz sömürge yönetiminin etkisini anlayabilmek açısından önemlidir. Zira İngiliz döneminde başta Lefkoşa olmak üzere Kıbrıs'ın farklı şehirlerinde gerçekleştirilmiş olan mimari ve mekansal politikalaradaki sömürge sonrası mimari üretim ve mekansal dönüşüm üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. İngiliz döneminde uygulamaya geçirilen mimarinin ve mekansal düzenlemelerin arka planındaki karmaşık siyasi güç mücadelelerinin mimariye yansımalarının göz önünde bulundurulması İngiliz sonrası dönemde bu etkilerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1. Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963) Döneminde Mekanın ve Mimarinin Sosyopolitiği

Tarihte ilk defa Kıbrıslılar 1960-1963 yılları arasında Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla bağımsız devlet vatandaşı olmayı deneyimlemişlerdir. 1960 yılının 16 Ağustosunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti esasları uyarınca yasama işleri, %70-%30 oranına göre seçilen 35 Kıbrıslı Rum ve 15 Kıbrıslı Türk milletvekili tarafından yürütölmeye başlanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumlu ortak Temsilciler Meclisi, yürütmede her iki toplumun Cemaat Meclislerinden de destek alacak bir şekilde oluşturulmuştur (<http://www.cm.gov.nc.tr>, 2017). Başkanlık sistemine dayalı bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk seçimi 13 Aralık 1959'da yapılan ve Makarios'un Cumhurbaşkanı ve Dr. Fazıl Küçük'ün ilk Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçildiği cumhurbaşkanlığı seçimi olmuş, milletvekilleri 31 Temmuz 1960ta yapılan seçimle belirlenmiştir. Antlaşmalar gereği Cumhuriyet'in 10 bakanlıktan 3 üne, Sağlık, Savunma ve Tarım bakanlıklarına sahip olmuşlardır (Gürkut ve Soyalp, 2017). 21 Aralık 1963 gecesi meydana gelen etnik çatışmalar sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılmasının ardından Kıbrıslı Türk Toplumu yasama ve

yürütme işlevlerini ‘Geçici Komite’ adını verdikleri örgütlenmeyle sürdürmüşlerdir (<http://www.cm.gov.nc.tr>, 2017).

1960’lara gelirken, yukarıda belirtilen Christofides’in tasarladığı ve yüzünü geleceğe dönen modern Kıbrıs Cumhuriyeti’ni temsil eden modern bina olarak seçilen Temsilciler Meclisi binasının tasarlandığı dönemde, yurtdışında eğitim alarak adaya dönen Kıbrıslı Türk mimar ve mühendislerin sayısı da artmıştır. Kıbrıslı Türk Toplumunu sayısı 30’ları bulan Kıbrıslı Türk mimar ve mühendislerle ve müteahhitlik firmalarıyla çalışmayı tercih etmişlerdir. Saray Otel, 1960 yılı başında İstanbul Teknik Üniversitesi’nden mezun yüksek inşaat mühendisi Efruz Müdüroğlu’nun firması tarafından inşaatı tamamlanmış konut projeleri dışında, dönemin büyük ölçekli projelerinden biri olmuştur (Atun, 2016) (Şekil 3). Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi’ne ev sahipliği yapan ve Christofides’in modern tasarımına denk uluslararası tasarım ilkeleriyle tasarlanmış bir başka modern bina da Kıbrıs Türk Toplumunu temsil eden Türk Cemaat Meclisi yönetim binası olarak 1960 yılında Vakıflar İdaresi’nce inşa edilmiştir (Şekil 4). Bu yapılar hem mimari anlamda hem de inşaları sonrasında inşa edildikleri mekanın sosyo-kültürel ve politik değişimi anlamında bir dönüşüme işaret etmişlerdir.

Şekil 3:Saray Otel, Lefkoşa (Gürdallı, 2016)

Şekil 4: Vakıflar İdaresi’nce Türk Cemaat Meclisi Yönetimi için yaptırılan bina (Gürdallı, 2016)

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası uyarınca mecliste temsil edilen Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk milletvekillerinin oranı %70 Kıbrıslı Rum ve %30 Kıbrıslı Türk olarak belirlenmiştir. Bu oran Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kamusal yönetimini yürüten kurumların personel görevlendirmelerinde de geçerli olmuştur (<http://www.cm.gov.nc.tr>, 2017). Bu çerçevede Kıbrıs’ın kuzeyi ve güneyinde mekan ve mimarinin gelişimini planlayan Kıbrıs Cumhuriyeti Planlama ve İskan Dairesi’nde ve Evkaf Genel Müdürlüğü altındaki İnşaat Servisi’nde görev yapmak üzere Kıbrıslı türk mimarlar, planlamacılar ve mühendisler alınmıştır. 1960-63 yılları arasında yürütülen projelerde çalışan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türk mimar, mühendis memurları 1963 çatışmaları artık işlerine gidemeyecekleri boyuta varınca Türk Cemaat Meclisi çatısında bir araya gelerek ve öncelikli sorunları çözmek üzere komiteler oluşturmuşlardır. Bu sorunların başında göçmenlerin yerleştirilmesi geldiğinden İskan Komitesi, Zarar Tespit Komitesi ve köylere gıda desteği götüren Ayni Yardım Komitesi’nde göreve başlamışlardır. Daha sonra bu komitelerde çalışan mimarlar ve inşaat mühendisleri, Planlama ve İmar Kontrol, İnşaat ve Karayolları olmak üzere üç şubesi bulunan Planlama ve İnşaat Dairesi’ni kurarak göçmenlerin iskan projelerini Türk Cemaat Meclisi binasında yapmaya başlamışlardır (Atun, 2016).

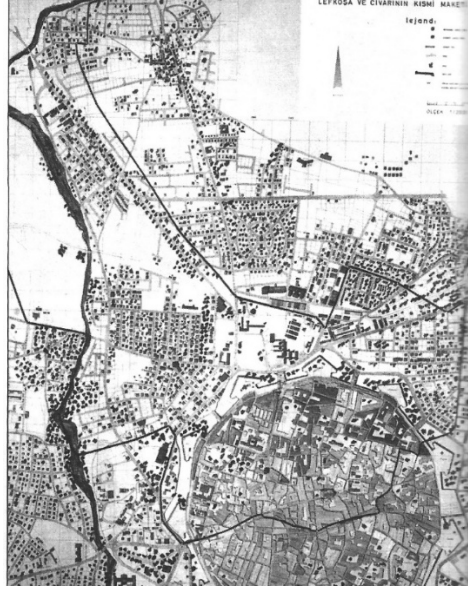
2. Kıbrıslı Türk Toplumunun Ulusal Yönetimi ve İskan Politikaları Bağlamında Lefkoşa'da Mekanın Sosyo-politik Dönüşümü: 1963-1983

1963 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen işlevsiz hale gelmesinin ve ulusal düzeydeki yönetim yapısının kilitlenmesinin ardından Kıbrıslı Türkler kendi cemaat-içi ilişkilerini düzenlemek ve yönetmek için toplumsal bir yönetim sistemi oluşturma arayışına girmişlerdir. Bu amaca hizmet etmek için 21 Aralık 1963'te bir Genel Eşgüdüm Komitesi kurulmuştur (Patrick 1976, Gürel 2012). Bu komite, 1963-1967 yılları arasında toplumsal meselelere çözüm üretmek için gölge bir bakanlar kurulu şeklinde çalışmıştır. Komite, o zamanki Kıbrıs Türk toplumunun ihtiyaçlarını Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuki yapısını da göz önünde bulundurarak değerlendirmiş ve bu ihtiyaçların giderilmesi konusunda cemaatin eşgüdümünü sağlama yönünde politikalar üretmiştir. Hem yerel yönetimler hem de cemaat yönetimi ile ilgili bu politikalar Genel Eşgüdüm Komitesi'nin eşgüdümünde hayata geçirilirken fiili olarak işlevsiz bir durumda bulunmasına rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal hüküm ve kanunları reddedilmemiştir.

1963 yılında Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında artan toplumlararası çatışmalar Lefkoşa'nın bölünmesi ve şehri mekânsal olarak bölen Yeşil Hat'tın kalıcılığıyla sonuçlanmıştır. Yeşil Hat tarafından yaratılan ayırım, iki toplum için mekânsal olarak özgürlük ve hareketin sınırlandırılması anlamına gelmiştir. Bölünme çizgisinde konuşlanarak bu sürece dahil olan BM Barış Gücü'nün Yeşil Hattaki varlığı adada iki toplum arasındaki çatışmalarla keskinleşmeye başlayan bu ayrışmanın uluslararası toplum tarafından da tanınmasını ifade etmiştir. Çatışmaların daha da şiddetlenmesiyle birlikte Kıbrıslı Türkler 1968-1974 yılları arasında özerk bir şekilde yaşayacakları dışa kapalı ve Rumlarla çevrelenmiş yerleşim bölgelerinde yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Bu bağlamda 1963-1974 yılları arasında Kıbrıslı Türklerin adadaki mekânsal varlığının temel özelliği mekânsal bölünmüşlük ve birbirinden kopuk ve erişimi yalıtılmış yerleşim alanlarıyla tanımlanabilir. Bu durum Kıbrıs Türk toplumunu birbirinden koparılmış toplum-içi erişimi sınırlı bir mekansal dağılımda yaşamasına yol açarken imar ve iskanını da bu şartlar altında gerçekleştirmesini zorunlu kılmıştır. Mekanın etnik yoğunluklu ayrışması ve etnik olarak özdeş olan köyler arasında bile fiziksel erişimin sınırlılığı bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri olmuştur. 1967 yılından sonra mekanın yeniden düzenlenmesinde Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rumlardan ayrışık ve diğer Kıbrıslı Türk köy ve kasabalarından kopuk bir şekildemücadele ettiği anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Lefkoşa'nın kuzeyi ile güneyini birbirinden ayıran Yeşil Hat bu dönemde mekanın etno-dinsel ve siyasi bölünmüşlüğüne belirgin kılarken aynı zamanda bu bölünmüş mekanların yeni bir siyasi anlayış içinde yeniden üretilmesinin de başlangıcına işaret etmiştir.

Yeşil Hat ile Lefkoşa’da kalıcılaşmaya başlayan bölünmüşlük, 1974 Harekâtına kadar Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum toplumlarının şehir içindeki hareketliliğini sınırlamış ve onları belli siyasi sınırlar içine sokmaya başlamıştır (Şekil 5). 1963 sonrası Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında şekillenmeye başlayan bu mekânsal bölünmüşlük, 1974 yılında gerçekleştirilen Barış Harekâtı ile kalıcı bir hale gelmiştir.

Şekil 5:1963-74 yılları arasında Lefkoşa halkının yaşama alanını (koyu renk çizgilerle belirtilen üçgen alan) gösteren, Bayraktarlık tarafından yaptırılan Lefkoşa Maketi (Atun, 2016)

Bu dönem içinde mekânsal politika anlamında temel öncelik varoluşsal sürekliliğin devamı için sınırlanan köy ve kasabaların fiziksel olarak savunulması olmuştur. Bu anlamda mekânın yeniden düzenlenmesi fiziksel anlamda tam anlamıyla kontrol edilen birbirinden kopuk yerleşim alanları içinde sınırlı imkânlarla gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşim alanlarının en büyüğü olan Lefkoşa’nın kuzeyi 1974 yılına kadar diğer 42 yerleşim alanından yalıtılmış olmakla birlikte bu alanlardan ve Rum bölgelerinden sürekli göç almıştır (Kliot ve Mansfeld, 1999). 1964-1974 yılları arasında gerçekleşen bu iç göç Kuzey Lefkoşa’nın etno-siyasi mekânsal yapısının dönüşümünde birincil rolü oynamıştır. Bu 1964-1967 yılları arasında Kuzey Lefkoşa Rum kontrolüne giren Lefkoşa’nın Strovolos, Eyllenya, Ormofita ve Trakonas gibi güney mahallelerinden olduğu kadar ekonomik kaygılar ve güvenlik nedeniyle diğer yerleşim bölgelerinden de önemli sayıda iç göç almıştır (Kliot ve Mansfeld, 1999). Kıbrıslı Türk ve Rum toplumları arasında mekansal ayrışmanın ve buna bağlı olarak kuzey-güney çizgesindeki etnik yoğunlaşmanın arttığı bu yıllarda Kıbrıs Türk liderliğinin temel önceliği bu

iç göç sonucu artan nüfusa mevcut bina ve mekanlarda yerleşim alanları oluşturmak olmuştur. Bu çerçevede kuzey Lefkoşa'nın mevcut mahallelerindeki yer değiştirmeler sonucu mekansal ayrışmalar ve değişimler daha belirgin hale gelmiştir. 1963 olayları sonrasında Lefkoşa'ya gelen Kıbrıslı Türk göçmenlerin Kıbrıslı Rum ve Ermenilerin boşalttığı evlerle mahallelere yerleşmeleri mekânın etnik ve dinsel anlamda dönüşmesine yol açmıştır.

1967 yılında kurulan (1971 yılında Kıbrıs Türk Yönetimi adını alan) Kıbrıs Türk Geçici Yönetimi'nin imar, iskan ve mimari politikaları bağlamında ana önceliği 1963-1974 yılları arasında gerçekleşen ada-içi göç süresince zorunlu olarak yer değiştiren Kıbrıslı Türklere yaşam alanları ve konut sağlamak olmuştur. Bu doğrultuda imar ve iskân politikalarının hayata geçirilmesinde temel öncelikler göçmenlerin çatışmalar nedeniyle boşalan konutlara yerleştirilmesi ve yeni toplu sosyal konutların inşa edilmesi olmuştur. Göçün ilk yıllarında geçici çözümler üretilerek çadırlarda, okullarda ve diğer devlet binalarında ikamet etmek durumunda kalan göçmenler bu yeni süreç içinde kendilerine tahsis edilen binalarda veya yeni yapılan konutlarda iskan edilmişlerdir. 1965 yılında geliştirilmeye başlanan ve öncelikli olarak Kıbrıslı Türk göçmenlerin daha iyi yaşam koşullarında konutlara sahip olmalarını amaçlayan Göçmen İskânı Projesi kapsamında Kuzey Lefkoşa'da 5 yıl içinde 901 adet konut inşa edilmiş ve ihtiyaç sahibi göçmenlere dağıtılmıştır (Gazioğlu, 1996). Bu dönemde Lefkoşa'nın kuzeyine gelmeyi tercih eden çok sayıda göçmen yerleştikleri mahallelerin demografik ve sosyo-kültürel yapısını dönüştürürken aynı zamanda kendileri için inşa edilen konutlarla şehrin kuzeyinde yeni bir kentsel dönüşümün ilk adımlarının atmışlardır.

1966 yılında Türkiye ile işbirliği içinde geliştirilen Kıbrıslı Türk Göçmenlerin İskânı Projesi bağlamında sayıları 18860'ı bulan göçmenlerden 1673 aileye yeni konutlar yapılmasına 418 ailenin de mevcut konutlarının onarılmasına karar verilmiştir (Keser, 2006). Bu dönemde bu ailelerden 2245'ini barındıran kuzey Lefkoşa'da 679 göçmen ailenin konut ihtiyacının olduğu kaydedilmiştir (Keser, 2006). 1966-1971 yılları arasında gerçekleştirilen proje kapsamında adanın kuzeyinde 1470 göçmen evi, 453 küçük inşaat 180 tadilat ve tamirat yapılmış ve 2103 göçmen ailenin iskânı sağlanmıştır (Bozkurt, 1971). İskan projesinin en önemli hedef alanlarından biri olan Lefkoşa'da da Hamitköy ve Ortaköy Lefkoşa'da göçmen iskanı odaklı yeni şehirleşmenin yerleşme ve dağıtım merkezleri haline gelirken ayrıca Göçmenköy gibi yeni yaşam alanları oluşturularak Lefkoşa'nın mekansal politiginde ve sosyo-kültürel yapılanmasında önemli bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır (Şekil 6).

Şekil 6: Göçmenler için inşa edilen ve Göçmenköy'e adını veren göçmen evleri (Atun, 2016)

1974 yılında Türkiye tarafından gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında kuzeyde birbirinden kopuk halde olan Kıbrıslı Türk yerleşim alanlarının birbiriyle birleşmesi sağlanmış ve adanın güneyinden gelen Kıbrıslı Türklerle birlikte Kıbrıs'ın ve Lefkoşa'nın kuzeyinde etnik ve dini açıdan göreceli yekpare bir alanın oluşumu gerçekleşmiştir. Bu dönüşüm ilk anda mekanın ve binaların fiziksel özelliklerinde değil, yaşam alanının kültürel kimliğinde bir değişim ve dönüşümü ifade etmiştir. İlerleyen zamanlarda daha önceden Kıbrıslı Rumlara ait olan mekanlara yerleşmiş Kıbrıslı Türk göçmenlerin yaşam alışkanlıklarındaki ve sosyo-kültürel yaşam uygulamalarındaki farklılıklar nedeniyle bazı dini ve kültürel mekanlar ya atıl hale gelmiş ya da başka amaçlarla kullanılmaya başlamıştır. Bu dönüşümün somut örneklerini kuzey Lefkoşa'da bulunan kiliselerin işlevsel atılığında veya değişiminde görmek mümkündür. Adanın kuzeyindeki birbirinden kopuk yerleşim alanlarının birleşmesi Lefkoşa'nın kuzeyi için de farklı yönlerde fiziksel genişlemesine olanak sağlayacak mekansal art-bölgeler oluşturmuştur. Ancak dönemin siyasi ve mekansal zorunlulukları ve öncelikleri bağlamında bu art-bölgeleri şehrin ana merkeziyle bütünleştirecek planlı bir ulaşım ağının geliştirilememiş olması sonraki dönemlerde Lefkoşa'nın kuzeyinde bütünleşik bir kentleşmenin gelişimini zorlaştırmıştır (Zafersoy ve Batırbaygil, 2014).

Yapılan analizlere göre Lefkoşa'nın ulaşım ağları bağlamında bütünleşmesinin kuzey kesimde önemli etkileri olacağı düşünülmektedir. Bu analizlerde kentsel bütünleşiklik seviyesi yükseleceğinden erişilebilirliğin ve sosyalliğin artacağı, ticaretin gelişeceği, kentlinin rahatlıkla toplanabileceği kamusal mekanların oluşabileceği, trafik sorunlarının daha rahat

aşılacağı, yöneten-yönetilen ilişkisine olumlu yansıtacağı öngörülmektedir(Zafer soy ve Batırbaygil, 2014). Bunun için de kentin kendi içinde ulaşım ağının geliştirilmeye çalışılmasının yanı sıra, iki kesim arasındaki kent merkezindeki geçişlerin artırılmasının daha verimli olabileceği analiz sonuçlarından anlaşılmaktadır (Zafer soy ve Batırbaygil, 2014).

Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin fiilen işlevini yitirmesi ve adanın mekansal olarak Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum ana çizgesinde bölünmesini takiben 13 Şubat 1975’de kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD), gelecekte olası bir federal Kıbrıs devletinde bölünmeyi sonlandırma vizyonunu kabul etmekle birlikte, bu dönemde Türk toplumu arasında yeniden yerleşim, ekonomik meseleler ve sosyal değişime ilişkin politikaları yürüten siyasi-idari yapı olmuştur. Kentleşme ve yeniden yerleşim açısından bakıldığında bu durum, Kıbrıs’ta bir “ikili bir peyzajın” (Kliot ve Mansfeld, 1999) ve mekanın gelişimine işaret ederken Kıbrıs’ın kuzeyindeki kentleşme politikalarının artık KTFD yetkilileri tarafından yönetileceği anlamına gelmekteydi.

Özellikle 1978 yılına kadarki dönemde, idari binaların KTFD’nin ifade ettiği otonom siyasi gücü temsiliyetinden ziyade işlevselliği Kıbrıs Türk idarecilerinin mimari ve kentleşme politikalarında daha ön plana çıkmıştır. Bu anlamda KTFD mimari ve mekansal politikaları tasarımlarken ve hayata geçirirken siyasi erkin ifadesini devlet düzeyinde ikincillerken mekanın göçmenlerin yerleşimine açılmasıyla toplum düzeyinde yeniden düzenlemiştir. İlk bakışta işlevselliği ön plana çıkmış görünen kentleşme, iskan ve mimari politikaların zamanla Kuzey Kıbrıs’ın ve Lefkoşa’nın mekansal siyasetinin dönüşümünde önemli bir rol oyadığı anlaşılmıştır.

Bu arkaplanda başat Kıbrıs Türk siyasi iradesini temsil eden KTFD'nin iskan ve mekansal düzenleme bağlamındaki önceliği, göçmenlere / yerinden olmuş kişilere ve Türkiye’den gelmiş yerleşimcilere sığınma evleri ve barınaklar sağlanması olmuştur. Bu çerçevede Kuzey Lefkoşa'daki kentleşme politikalarıyla kuzeydeki resmi ve özel binalar ile ilgili mimari kararlar, aşağıda belirtilen öncelik ve endişelerin etkisiyle alınmış ve uygulanmıştır:

- Türkiye'den gelen göçmenlerin anında ve organize şekilde yeniden yerleşimi
- Güneydeki yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Türklerin derhal ve düzenli bir şekilde yeniden yerleşimi
- Kuzeyde özerk Kıbrıslı Türk topluluğu yaratmak için kentsel alanların Türkleştirilmesi

Bu amaçlar ve öncelikler bağlamında 1975 yılında Kıbrıs Türk toplumunun ulusal ve yerel yönetimler düzeyinde imar ve iskan politikaları bu dönemde gerçekleşen iki göç dalgasının yarattığı mekânsal gereksinimlerin etkisinde tasarlanmış ve uygulanmıştır. Bu göç

dalgalarının etno-kültürel niteliklerindeki çeşitlilik ve farklılıklar Lefkoşa’da mekanın sosyo-politik dönüşümü açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde Lefkoşa bir yandan 2 Ağustos 1975’de imzalanan yer değiştirme anlaşmasıyla kuzeye geçen 65.000’e yakın Kıbrıslı Türk göçmenlerinin (Gazioğlu, 1996), diğer yandan Türkiye’den gelmeye başlayan ve 1980’li yılların başına kadar sayıları 65.000’i bulacak (Kurtuluş ve Purkis, 2009) Türkiyeli göçmenlerin yerleştikleri şehir merkezlerinden biri olmuştur. 1974 yılından sonra Türkiye’den “Kıbrıs’ın Türk Bölgesindeki İşgücü Açığının Türkiye’den Gönderilecek İşgücü ile Kapatılmasına İlişkin Yönetmelik” ve “Şubat 1975 tarihli Tarım İşgücü Protokolü” kapsamında Kıbrıs’a göç eden Türkiyeli göçmenlerin gerek sosyo-ekonomik ve kültürel arkaplanlarındaki gerekse siyasi duruşlarındaki farklılıklar bu çeşitliliğin karmaşıklığını daha da arttırmıştır. Türkiye’nin başta İçel, Karadeniz, İç ve Doğu Anadolu, Gaziantep ve Adana yörelerini de kapsayan 14 ilinden olmak üzere farklı bölgelerinden Kıbrıs’ta iskân edilmek üzere ciddi bir planlama yapılmadan getirilen Türkiyeli göçmenler (Şahin vd, 2013) Kuzey Kıbrıs’ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Lefkoşa’daki mekânsal politiği de daha karmaşık bir hale getirmişlerdir. 1974 sonrası sosyo-ekonomik gelişmeye ve artan konut ihtiyacına koşut olarak 1978 yılında yürürlüğe giren Sosyal Konut Yasası başta Lefkoşa olmak üzere Kıbrıs’ın kuzeyindeki şehir merkezlerinde federe devlet ve kooperatifler tarafından yürütülecek olan bir toplu konut imar sürecinin yasal çerçevesini çizmiştir (Gazioğlu, 1996). Ayrıca Kıbrıs Türk Federe Meclisinin 3 Ağustos 1977 tarihli birleşiminde kabul olunan İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası (İTEMY) 1963 ve 1974 sonrasında Kıbrıs’ın güneyinden kuzeyine göç eden Kıbrıslı Türklerle birlikte Kuzey Kıbrıs’a 1974 sonrasında göç eden Türkiyeli göçmenlere de konut, küçük işyeri ve tarımsal kaynakların tahsisinden yararlanma hakkı tanımıştır (İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası, 1977). Ayrıca, 1977 yılında çıkarılan Sosyal Konut Yasası’yla artan nüfusa koşut olarak yükselen konut ihtiyacının Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin iskân politikaları doğrultusunda devlet eliyle karşılanmasına olanak sağlayacak gerekli yasal çerçeve oluşturulmuştur (Tozan ve Akın, 2009).

Yukarıda belirtildiği üzere KTFD yönetimindeki şehirleşme politikaları, KTFD’nin ilk yıllarında ulusal düzeyde üç öncelik çerçevesinde belirlenmiştir. Lefkoşa’nın 1978’e kadar yeniden şehirleşme sürecinde bu ulusal düzeydeki mekansal ve mimari politika öncelikleri de etkili olmuştur. Bu bağlamda KTFD’nin inşası bir yandan mekanın kontrolü ve mimari, planlaması açısından Türk siyasi iradesinin kurumsallaşmasını ifade ederken diğer yandan bu iradenin mimari planlamaya ve resmi binaların planlamasına nasıl yansıtacağı sorusunu da beraberine getirmiştir. KTFD’nin ilk yıllarında oluştural idari yapının kurumları için ayrı bir mekansal ve mimari düzenleme yapılmamış, binaların ve mekanların prestiji temsilinden çok birbirine yakınlığı ve halkın acil ihtiyaçlarının giderilmesi doğrultusunda işlevselliği ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle KTFD’nin idari yapısının bir parçası olarak kuzey Lefkoşa’da

kurulan bakanlıklar ve kurumlar için yeni binalar inşa etmek yerine mevcut binaların ihtiyaçlar doğrultusunda kullanımı yoluna gidilmiştir. Kurulan yeni bakanlıklar için bir prestij mekanı ve binaları yaratılmamış ancak birbirine yakın binaların resmi binalara dönüştürülmesiyle işlevsel bir bakanlıklar ve idari kurumlar bölgesi oluşturulmuştur. Bu anlamda KTFD'nin temel önceliği kurulan idari yapının siyasi gücünü simgelemek değil, Kıbrıslı Türklere ve yeni göçmenlere hizmet sunmak olmuştur. Binaların ve mekanın kimliği fiziki ve mimari değişikliklerle değil, binalara ve mekana atfedilen resmi kimlikle dönüşmüş ve siyasallaşmıştır. Bu anlayış 2000'li yıllarda yeni devlet binalarının (Sayıştay vb.) inşasına başlanmasına kadar devam etmiştir (Gürdalı ve Koldaş 2015).

KTFD'nin ilk yıllarındaki siyasi belirsizlikler ve ekonomik koşullar, Kuzey Lefkoşa'nın sistemli bir şekilde kentleşmesi için ulusal düzeyde uzun vadeli bir master planı tasarlanmasını zorlaştırmıştır. Türkiyeli göçmenlere ve yerinden edilmiş Kıbrıs Türklere iskan sağlamayı birincilleyen KTFD bu dönemde hayata geçirdiği mevcut ve yeni yasalarla imar ve iskanı daha sistemli bir hale getirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda 1979'da Kıbrıs Türk Federe Devleti tarafından uygulanan *Binalar ve Yollar Yasası*, Kıbrıs Türk makamlarının mekansal politikaları belirleme özerkliğini ve kontrolünü sağlamlaştıran bir diğer yasa olmuştur. Yasa, Kıbrıs Türk makamlarını binalarda ve yollarda gerekli düzenlemeler yapmak üzere donatmıştır. Böylelikle, Kıbrıs Türk yerel ve ulusal otoritelerinin kuzeydeki kasabaların kentleşme ve mekânsal yeniden yapılanması üzerinde kontrol sahibi olmalarını sağlamıştır.

KTFD'nin yukarıda belirtilen öncelikleri doğrultusunda 1974 sonrası dönemde kuzey Lefkoşa'da mekanın ve mimarinin sosyo-politik dönüşümü anlamında atılan adımlardan biri de sokak ve mahalle isimlerinin değiştirilmesi olmuştur (Papadakis, 2006). Bu çerçevede atılan adımlar da yasal bir zemine oturtulmuş ve bu süreç 1979 tarihli *Coğrafi İsimlerin Standartlaştırılması* kanunu ile düzenlenmiştir. Kanun coğrafi isimleri standartlaştırmayı esasında tüm coğrafi konumlara, bölgelere ve yerleşim alanlarına Türkçe adlar verilmesi suretiyle uygulamaya geçirilmiştir. Bu durum, mekansal isimlerin Türkleştirilmesi yoluyla söylemsel düzeyde mekanın yeniden organize edilmesine işaret etmiştir.

Lefkoşa'nın kuzeyinde mekansal kimliğin dönüşümü KTFD'nin ön ayak olduğu sosyal konut ve kooperatif projeleriyle yeni bir boyut kazanmıştır. 1980'li yılların ilk yarısında başlayan toplu konut hareketleriyle Lefkoşa'nın kuzeyinde yeni yerleşim alanları oluşmuş ve şehrin merkezinden bu yeni yerleşim alanlarına doğru bir şehiriçi göç yaşanmıştır. 1981 yılında orta ve orta-alt gelir düzeyindeki kamu memurlarının ve işçilerin örgütlü olduğu sendikalarının (İş-Koop ve Türk-Sen) girişimleriyle bu kesimlerin konut ihtiyacının giderilmesine yönelik ilk kooperatifler kurulmuş (Gazioğlu, 1996) ve Lefkoşa'da yeni yerleşim bölgelerinin oluşturulması yönünde bir başka örgütlü konutlaşma sürecinin ilk adımları atılmıştır. Surlariçi

bölgesinden ve şehrin merkezindeki mahallelerden yeni konutlaşma bölgelerine yerleşen Kıbrıslı Türklerin yerini Türkiye’den göç edenlerin alması birlikte mekanın sosyo-kültürel ve siyasi dönüşümüne yeni bir boyut kazandırmıştır.

3. Kıbrıslı Türklerin Yerel Yönetimi ve İskan Politikaları Bağlamında Lefkoşa’da Mekanın Sosyo-politik Dönüşümü: 1963-1983

1963 yılında iki toplumlu idari yapıyı düzenleyen anayasal konularda yaşanan anlaşmazlıklar toplumlararası ulusal düzeydeki ilişkilerin olduğu kadar yerel yönetimler düzeyindeki ilişkilerin de aksamasına neden olmuştur. Aslında yerel yönetimler ve belediyeler konusu anayasal düzlemde yaşanan anlaşmazlıkların temel çıkmazlarından biri olarak ulusal düzeydeki anlaşmazlıkları da etkilemiştir. 1958’den bu yana, Kıbrıs’ta iki ayrı yerel yönetim yapılanması olarak varlıklarını sürdürmüş olan Kıbrıs Türk ve Rum Belediyeleri güneyde Enosis odaklı siyasi faaliyetlerin başlamasıyla ciddi bir siyasi anlaşmazlığın içine girmişlerdir. Birleşik belediyelerin Enosis’in politik araçları haline geldiğini savunan Kıbrıslı Türkler bu sebeple kendi konseylerini kurma yoluna gitmişlerdir. 1959 yılında İngiliz sömürge yönetiminin belediye yönetiminin ayrılmasını fiilen kabul etmesiyle 1958-1960 yılları arasında yerel yönetimlerin hukuki zeminde ayrılması da gerçekleşmiştir. Belediyeler meselesi Cumhuriyet sonrası dönemde Kıbrıslı Türk ve Rumların arasındaki çatışma noktalarından biri olarak kalmıştır. 1960-1963 yılları arasındaki Kıbrıs Cumhuriyeti idaresi döneminde belediye sınırları kesin bir şekilde tanımlanmamış Türk kasabalarında beş ayrı Türk belediyesi görev yapmıştır. Bu süreçte Makarios ve Kıbrıs Rum idari yapısı anayasal düzenlemeden kaçınarak tüm yerel yönetimleri merkezi idare altına almaya çalışmışlardır (Sonyel, 1997).

Belediyelerin ayrılmasına dair Anayasal düzenlemenin tamamen işlevsiz, gayri iktisadi ve her iki toplumun çıkarlarına aykırı olarak niteleyen Kıbrıslı Rum karar alıcılar böyle bir düzenlemenin adanın bölünmesi yönünde ilk adım olacağını iddia etmişlerdir. Belediyelerin ayrılmasına yönelik Anayasa düzenlemesine olumlu görüş belirten Kıbrıs Türk toplumu temsilcileri ise bu düzenlemenin yerel yönetimlerde yönetsel düzlemde toplumlararası bir eşitliği getirdiğini savunmuşlardır (Sonyel, 1997). Konunun 1962 müzakerelerinde de çözülememesi sonucunda yerel idarelerin defacto bölünmüşlüğü Kıbrıs Cumhuriyeti’nin işlevsiz hale gelmesinden sonra da devam etmiştir. 1964 yılında Belediyelerin Birleştirilmesine yönelik hazırlanan ve Anayasanın 173’üncü maddesine karşı gelen yasayla ayrı belediyeler yerine bütünsel bir yerel yönetimler yapısı oluşturmaya çalışmış ancak bu girişim anayasaya karşı olduğu gerekçesiyle Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir (Ertekun, 1987).

Bu bağlamda yerel yönetimin fiili bölünmüşlüğü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra da devam etmiş ve zamanla daha da kurumsallaşarak pekişmiştir. Yerel yönetimlerin bu kurumsal bölünmüşlüğü, 1963-1983 dönemi boyunca (ve sonrasında) Kuzey Kıbrıs'taki kentleşme politikalarının belirlenmesinde, mekanın siyasi dönüşümünde ve mimari kalıpların tasarlanması ile uygulanmasında önemli bir rol oynamıştır. Mekan ve mimari politiğinin yeniden düzenlenmesi bağlamında önem taşıyan bu durum zamanla yerel yönetimlerin bu bölgelerde kentleşme politikalarını belirleme ve uygulama işlevselliğinin temel belirleyicisi haline gelmiştir.

1963-1974 yılları arasında Kıbrıslı Türkler ulusal düzeyde olduğu kadar ve yerel yönetimler düzeyinde de esas olarak göçmenlerin yeniden yerleşimi için gerekli mekânsal ayarlamaların geliştirilmesiyle ilgili adımların atılmasını öncelemişlerdir. Bu bağlamda bu tarihler arasında Lefkoşa Türk Belediyesi'nin de önceliği 1963 çatışmaları sonrasında Lefkoşa'ya gelen Kıbrıslı Türk göçmenlerin Türk kontrolündeki bina ve mekânlara yerleştirilmesi olmuştur. Lefkoşa Türk Belediyesi'nin 1963 yılında yeşil hatla ikiye bölünen surlarıçının kuzeyinde bulunan mahallelerdeki (Selimiye, Haydarpaşa, Kafesli, İplik Pazarı, Karamanzade, Arabahmet, Abdi Çavuş, Yenicami, İbrahim Paşa, Mahmutpaşa, Ayyıldız ve Akkavuk) yönetimi devam etmiş, yine bu dönemde çoğunlukla Ermenilerin yaşadığı mahalleler de çatışma ortamı nedeniyle gerçekleşen göçler sonucunda Kıbrıslı Türklerin idaresi altına girmiştir. Göç sonucunda ulusal ve yerel düzeydeki Kıbrıslı Türk yönetimlerin idaresinde gerçekleştirilen iskanın yoğunluğu özellikle Arabahmet ve Yenicami bölgesinde artarken yeşil hata yakın olan Çağlayan bölgesinde azalmıştır (Atun, 2016). Lefkoşa Türk Belediyesi'nin imar izinleriyle gerçekleştirilen yapılaşma sürecininse 1964-1968 yılları arasında Kıbrıslı Rumlar tarafından uygulanan ambargolar nedeniyle yavaşladığı, ambargoların kalkmasını takiben özellikle Lefkoşa'nın ana yerleşim alanını oluşturan Köşklüçiftlik, Marmara, Kumsal ve Ortaköy bölgelerinde ve Ortaköy'de 1963 göçmenleri için kurulan Göçmenköy mahallesinde yoğunlaştığı görülmüştür. Göçmenköy Yerleşim Projesi (Şekil 7) okulu, kahvehanesi, parkı, spor kulübü, dükkanları ve park yerleri ile çağdaş şehircilik kurallarına göre tasarlanıp uygulanmıştır (Atun, 2016) (Şekil 8 ve Şekil 9).

Şekil 7: Göçmenköy Yerleşim Projesi, 1966-71 (Atun, 2016)

Şekil 8: Bugünkü ihtiyaçlara göre ekler almış haliyle göçmen evleri (Gürdalı, 2016)

Şekil 9: Göçmenköy İlkokulu (Gürdalı, 2016)

Bu dönemin ilk yıllarında idari kontrolün zorluğu ve hukuki zeminin çatışma ortamı tarafından zedelenmesi nedeniyle imar izin ve uygulamalarında sınırlı bir gelişme mümkün olabilmıştır. Zira imar izinleri 1974 yılına kadar öncelikli olarak o dönemde Kıbrıslı Türklerin kontrolünde bulunan Lefkoşa Suriçi'nin kuzeyi, Köşklüçiftlik, Çağlayan, Kumsal ve bir miktar da Marmara Bölgesinde yoğunlaşırken 1974 yılı sonrasında bu bölgelere Yenişehir, Kızılay (Kızılbaş) ve Küçük Kaymaklı mahallesi eklenmiştir (Korucu, 2012). 1974 yılından sonra yerleşime açılan bu bölgelerin mekânsal sosyo-politiği 1974 harekâtı sonrasındaki göç hareketiyle Lefkoşa'ya gelenlerin yanısıra 1958 ve 1963 yılında göçmen olarak Suriçi'nde bulunan ve terk edilen mülklere yerleşenlerin (Korucu, 2014) de yer değiştirmesiyle dönüşüme uğramıştır.

1963-1974 döneminde gerçekleştirilen projelerin inşaatında Kıbrıs Türk mücahidi de destek vermektedir. Bu projelerin en önemli örneklerinden biri Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50 yılı kutlamaları çerçevesinde inşa edilen Mücahitler Sitesi'dir (Şekil 10). İnşaatta, İnşaat Komitesi'nde görev alan mimar ve mühendislerin yanı sıra çok sayıda mücahidin çalışmış olmasından dolayı bina açılışı Kıbrıs Türk Mücahitlerine ithaf edilmiştir (Atun, 2016).

Şekil 10: 29 Ekim 1973 Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ellinci yılında açılan Mücahitler Sitesi (Gürdalı, 2016)

1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, belediyeleri taşınabilir ve taşınmaz malların kamulaştırılması hakkına sahip kılmıştır (Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, 1975). Bu dönemde, Kıbrıs Türk yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti döneminin yerel yönetim yasalarının yanı sıra İngiliz sömürge dönemine dayanan belediye yasalarını ve düzenlemelerini yürürlükten kaldırmıştır. 1980 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti tarafından uygulanmaya başlayan Belediye Yasası, İngiliz Sömürge Yönetimi Belediye Meclisleri Kanununu (14 Mayıs 1959), Kıbrıs Cumhuriyeti belediye yasalarını (1960-61) ve Kıbrıs Türk Geçici Yönetimi Belediye Kanunları'nı (1970) ve geçersiz kılarak Lefkoşa'nın mekansal gelişimi ve dönüşümü açısından yeni bir sayfa açmıştır (KKTC Mahkemeleri web sayfası, 2017). Bu bağlamda yeni Belediyeler Yasası, Kıbrıs Türk belediyelerinin sorumluluklarını ve yetkilerini ortaya koyarken aynı zamanda uluslararası alanda henüz tanınmayan bir ulusal yapı içinde belediyelerin kentleşme politikalarını tasarlamak ve uygulamak için yasal bir çerçeve oluşturmuştur.

Kuzey Lefkoşa'da, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum yerel siyasi liderler Akıncı ve Demetriades'in gayri resmi girişimleri ile yeni bir kentleşme çerçevesi oluşturulmasına yönelik ilk çabalar 1978 yılında gerçekleşmiştir (Abu-Orf, 2005). Bu bağlamda Lefkoşa'nın

yeniden şehirleşmesi için daha sonra master planın temelini oluşturacak sınır aşan bir vizyonun oluşturulması yönünde yerel yönetimler düzeyindeki ilk girişimler Lefkoşa'nın Kıbrıs Türk ve Rum Belediyeleri tarafından Birleşmiş Milletler'in desteğiyle başlatılmıştır. Bu girişimler, mekan politikasında geleceğin birleşik Lefkoşasına yönelik kent planlama ve inşaa süreçlerini yeniden bütünleştirmek için yerel düzeyde bir isteklilik /vizyon geliştirme çabasının da işareti olmuşlardır. Bu bağlamda, Akıncı ve Demetriades tarafından Lefkoşa'nın fiilen bölünmüşlüğünün dayattığı baskılar ve engellerin üstesinden gelmek adına atılan pragmatik adımlar, tüm Lefkoşa'nın bütünlükçü bir yaklaşımla yeniden şehirleşmesi için ortak bir master planın tasarlanmasına ön ayak olmuştur.

1978'de ortak kanalizasyon projesi gibi ilk ortak girişimlerin hayata geçirilmesi, Lefkoşa'nın Türk ve Rum kesimlerini temsil eden yerel yönetimlerin idarecilerini siyasi kısıtlamaların ötesine geçerek kentleşmenin pratik ve teknik sorunlarıyla başa çıkma yönünde daha da teşvik etmiştir. Master Planı doğrultusunda gerçekleştirilecek ortak eylemler için ilk hazırlık süreci Akıncı ve Demetriades arasındaki gayri resmi toplantılarda şekillendirilmiştir. Bu toplantılarda Lefkoşa ile ilgili teknik konular; siyasi bağlamlarından ve Kıbrıslı Rum ve Türk politikacı ve profesyonellerin (mimarlar, planlayıcılar, ekonomistler) (Abu-Orf, 2005) kurumsal bağlarından yalıtarak tartışılmaya çalışılmıştır. Bu toplantıların ardından, ortak ikili görüşmelerde tartışılan konular, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi (UNCHS) tarafından atanan ve kentsel planlamanın çeşitli alanlarından ve disiplinlerinden gelen uluslararası uzmanlar ve profesyonellerin bir araya geldiği Uluslararası Danışma Paneli tarafından değerlendirilmiştir (Abu-Orf, 2005).

Bu çerçevede öncelikli olarak kentsel yoğunlaşmanın yeniden incelenmesi, çoğalan ve farklılaşan kentsel işlevlerin dikkatli bir analizi, Ara Bölgenin mimarisine yönelik bir arama anketi ve değişen siyasi olasılıklara göre en kötü ve en iyi senaryoları oluşturma çalışmalarını içeren bir ön planlama gerçekleştirilmiştir (Charlesworth, 2007). Master planı çerçevesinde kanalizasyon ve içme suyu alanında atılan belediyelerarası adımlar (Brouma ve Ezel, 2011) toplumsal ve mekansal bölünmüşlüğün iki bölgedeki birbirinden ayrılmış mekanların siyasi dönüşümüne etkisini azaltmamış, bu bölünmüşlük içinde faydacı bir teknik işbirliğiyle Lefkoşa'nın kentleşmeyle ilgili altyapısal sorunlarını çözme konusunda sınırlı da olsa ulusaşırı diğer adımların atılması konusunda bir vizyonu ortaya koymuştur. Ancak bu bütünleşik şehirleşmeye yönelik ulus-aşırı yerel eşgüdüm vizyonu yerel siyasetin daha makro düzeydeki güç ilişkilerine ve toplumlararası siyaset mücadelelerine bağdaşıklığı nedeniyle uygulama aşamasında sınırlı düzeyde kalmıştır (Atun ve Doratlı, 2009).

Sonuç

İdari/kamusal/yönetim yapıları ve mekanın sosyo-politiği bağlamında Kıbrıs'ın (bir sömürge mirası olarak) politik ideolojinin mimariye yansıtıldığı karmaşık yöntemlere ve çok katmanlılığa sahip (Demissie, 2012) bir ada olduğu söylenebilir. Sömürge döneminin etkileri 1960-63 yılları arasında adada hüküm süren iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mekânsal planlama ve mimari politikalarında da görülmüştür. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kendine özgü bir mekan ve mimari politikası üretme çabası ise iki toplumlu idari yapının uzun sürmemesi nedeniyle çok kısa süreli olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiili olarak işlevsiz kalmasını takip eden yıllarda adadaki iki toplum imar ve iskan politikalarını kendi yaşamsal, sosyo-ekonomik ve politik öncelikleri doğrultusunda belirlemişler ve bu durum Lefkoşa başta olmak üzere adadaki şehirlerin mekânsal sosyo-politiğinde önemli değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda 1963-1983 yılları arasındaki dönem Lefkoşa'nın bugünkü mekânsal politiğinin oluşumunda önemli rol oynayan mekansal ve mimari politikaların hayata geçirildiği bir dönem olmuştur.

1963'ten itibaren Kıbrıslı Rumlar uluslararası alanda tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin idari yapısı ve bu yapıyı barındıran idari binalarda yönetilmeye devam ederken, Kıbrıslı Türkler artık Kıbrıs Cumhuriyeti'nin parçası olmadıkları için yeni bir idari yapıya, bu yapıya ev sahipliği yapacak idari binalara ve yaşam alanlarına ihtiyaç duymuşlardır. 1963'ten 1974'e dek, adadaki çatışma ortamı nedeniyle 11 yıl birbirinden yalıtılmış yerleşim alanlarında yaşamak zorunda kalan Kıbrıslı Türkler için öncelik yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda olanlara barınak sağlamak olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne destek vermek üzere oluşturulan Türk Cemaat Meclisi bünyesindeki komiteler toplumun temel ihtiyaçlarını kolaylaştırmayı amaçlayan kurumsal yapıyı oluşturmuşlardır. Komiteler de zaman içinde özelleşen resmi daireler ve şubeler de Türk Cemaat Meclisi binasında hizmet vermişlerdir. Cumhuriyet sonrası dönem 1963ten KTFD'nin ilan edildiği 1975'e ve KKTC'nin kurulduğu 1983'e kadar sürmüştür. Özellikle 1963-1974 döneminde Kıbrıs içinde göç eden vatandaşlar, 1974 sonrasında da Türkiye'den gelen göçmenlerin yeniden yerleşimi çerçevesinde başlıca kentleşme ve planlama çalışmaları yürütülmüştür. 1983'te KKTC kurulduğunda, Kıbrıs Türk Toplumuna, bir devletin gücünü yansıtacak mimari karaktere sahip olması istenen idari binalara sahip olabileceği bir süreç deneyimleyememiştir.

1963-1983 yılları arasında Kıbrıs'taki tarihsel ve politik değişim bağlamında Türk Toplumunun genel olarak şehirsal planlama, iskan ve mimari uygulamalarını analiz eden bu çalışmada görüldüğü üzere, bu dönemde Kuzey Lefkoşa'nın mekansal politiğini ve mimari planlamalarını belirleyen temel etmen göçler olmuştur. Bu 20 yıllık dönemde Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk liderliğinin ana önceliği uluslararası arenada tanınması amaçlanan bağımsız bir

ülke yaratılmasından ziyade göçlerle yerlerinden edilmiş Kıbrıs Türk toplumunun varoluş mücadelesi bağlamında temel ihtiyaçlarının giderilmesi olmuştur. Bu anlayış hem ulusal hem de yerel yönetimler düzeyinde uygulamaya konan mimari ve mekânsal politikalara ve şehirleşme planlamalarına da yansımıştır. Lefkoşa'nın mekansal politikası ve mimari yapılanması da bu anlayışın bir sonucu olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda Kıbrıs Türk toplumunun idari başkentini simgeleyecek prestij alanlarının oluşturulmasından ve idari gücü temsil eden anıtsal binaların inşasından ziyade ada içinden ve Türkiye'den göç edenlerin iskanını ve onlara hizmet verecek görece mütevazı binaların işlevselleştirilmesi öncelenmiştir. Bu anlamda 1963-1983 yılları arasındaki mekânsal politik, imar ve iskan politikalarının temel öncelikleri bugün uluslararası arenada var olma çabasıdaki KKTC'nin politik ideolojisini mimari aracılığıyla yansıtmaya iradesinin arkaplanını anlamak ve mevcut durumu anlamlandırabilmek için önemli ipuçları sunmaktadır.

Kaynaklar / References

- Abu-Orf, H. (2005). Collaborative planning in practice: The Nicosia master plan. *Planning Practice & Research*, 20(1), 41-58, DOI: 10.1080/02697450500261707.
- Atun, H. (2016). Bir Öz Yaşam Öyküsü, Hakkı Atun'un Anıları, Lefkoşa: Ateş Matbaacılık.
- Atun, R. A. & Doratlı, N. (2009). Walls in Cities: A Conceptual Approach to the Walls of Nicosia. *Geopolitics*, 14(1), 108-134.
- Bozkurt Gazetesi (1971). "Göçmen evlerinin tamiratını sağlamak gayesiyle geliri 35 lira üstünde olan göçmenlerden kira alınacak". s.1 ve s.4
- Brouma, A. D. & Ezel, C. (2011). Water Policy Networks: A New Form of Governance for Cyprus?: The Case of Nicosia. *Water Resources Allocation: Policy and Socioeconomic Issues in Cyprus*, 65-89,(derl.) Phoebe Koundouri, London: Springer.
- Charlesworth, E. (2007). *Architects without Frontiers: War Reconstruction and Design Responsibility*, London: Routledge.
- Demissie, F. (2012). Colonial Architecture and Urbanism in Africa: An Introduction. *Intertwined and Contested Histories*, (derl.) Fassile Demissie, Surrey: Ashgate Publishing Limited.

Ertekun, N. M. (1987). Some Reflections on the Constitutional System Prevailing in Southern Cyprus. *Turkish Cypriot Yearbook of International Relations*, 11-12.

Fereos, S. & Phokaides, P. (2006). Architecture in Cyprus Between the 1930s and 1970s. *Modern Architecture in the Middle East*, (derl.) Elvan Altan Ergut ve Belgin Turan Özkaya.

Gazioğlu, T. (1996). Social Housing Schemes in the TRNC. *Northern Cyprus Monthly IV*, 5. Erişim adresi: <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/economy/econ10.htm>

Given, M. (2005). Architectural styles and ethnic identity in medieval to modern Cyprus. *Archaeological perspectives on the transmission and transformation of culture in the Eastern Mediterranean*, (derl.) Joanne Clarke, UK: Oxbow Books.

Gürel, A. (2012). *Consequences of Civil and Military Strife.: Turkish Cypriot Legal Framework*, Oslo: PRIO Publications

Gürdalli, H. & Koldas, U. (2015) Architecture of Power and Urban Space in a Divided City: A History of Official Buildings in Nicosia/Lefkoşa, *The Design Journal* 18 (1), 135-157.

Gürkut, Ö. & Soyalp, D. (2017). *Yarım Kalmış Bir Yaşam Dr. Burhan Nalbantoğlu*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Tabipler Odası Yayınları.

İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası (1977). *RG Sayı: 54, Madde-25, Alt-madde 2(b,ç,d)*. Erişim adresi: www.mahkemeler.net/birlestirilmis/41-1977.doc

Keser, U. (2006). Kıbrıs'ta Göç Hareketleri Ve 1974 Sonrasında Yaşananlar. *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12, 103–128.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, (1975). *Resmi Gazete*, Sayı 29, Ek1, s.98

Kliot, N. & Mansfeld, Y. (1999). Case studies of conflict and territorial organization in divided cities. *Progress in Planning*, 52, 167-225.

Korucu, M. G. (2012). *Lefkoşa Belediye Sınırları İçerisinde Mimari Yapılanmadaki Gelişmelerin Kent Bilgi Sistemi Oluşturulması İle Takip ve Analizi*. Yakın Doğu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi.

Kurtuluş, H. & Purkis, S. (2009). Kuzey Kıbrıs'a Türk Göçünün Niteliği ve Göçmenlerin Ekonomik Sosyo-Mekânsal Bütünleşme Sorunları, Proje No: 106K330, Ankara, s. 60.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Mahkemeler, “Esas ve Değişiklik Yasaları Yasa İndirme Bölümü. Erişim Adresi: <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yasametn.aspx?cnt=405>

Panteli, S. (2005). *History of Modern Cyprus*. Lefkoşa: Interworld Publications.

Pantelides, P. (2013). “Colonialism in stone”, *Cyprus Mail*, <http://cyprus-mail.com/2013/06/02/colonialism-in-stone/>

Papadakis, Y. (2006). Nicosia after 1960: A River, A Bridge and a Dead Zone1. *GMJ: Mediterranean Edition*, 1(1), 1-16.

Patrick, Richard A. (1976) Political geography and the Cyprus conflict: 1963-1971. Waterloo: University of Waterloo

Schaar, K. W.; Given, M. & Theocharous, G. (1995). Under the Clock: Colonial Architecture and History in Cyprus, 1878-1960. Lefkoşa: Bank of Cyprus.

Sonyel, S. (1997). *Cyprus: The Destruction of a Republic – British Documents 1960-1965*, The Eothen Press.

Şahin, İ.; Şahin, C. & Öztürk, M. (2013). Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’den Kıbrıs’a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskân Politikası. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/7, 599-630.

Tozan, A. & Akın, G. (2009). İngiliz sömürge dönemi ve sömürge sonrası Kuzey Kıbrıs’ta kent ve mimarlık. *İtûdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 8(2), 57-68.

Zafersoy, H. & Batırbaygil, H. (2014). Kentsel Bütünleşiklik: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa Kenti Örneği. *Megaron*, 9(4), 289-311.

Sözlü Kaynaklar / Interviews

Hakkı Atun ile Ağustos 2016 tarihinde gerçekleştirilen görüşme.

İnternet Kaynakları / Web Sources

<http://www.cm.gov.nc.tr/GecmisYonetim.aspx> (15.08.2017 – 12:05)